

Тамара Марусик
(Чернівці)

СТУДЕНТСТВО БУКОВИНИ ПІД ТИСКОМ СТАЛІНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ (1945–1950-ті роки)

Однією з найсуттєвіших ознак позитивних змін, що відбулися останнім часом у суспільстві та в мисленні людей, став небувалий злет інтересу до української історії, особливо до складних і трагічних її сторінок. Адже бажання знати своє минуле, встановити з ним справжні духовно-генетичні зв'язки — дуже чутливий барометр, який показує ступінь культурності, цивілізованості будь-якого народу.

Щоб уявити собі масштаби сталінського терору проти українського народу, усвідомити сутність трагедії людей, які пережили справжній геноцид, необхідно уважно вивчити історію окремих регіонів України, дослідити зміни у складі робітничого класу, селянства, інтелігенції та інших суспільних верств населення, простежити, що приніс сталінізм людям будь-якої професії, будь-якого походження, досягнути справжні масштаби розправ. І тоді лише розкриється справжня глибина цієї трагедії.

Оглядаючи сьогодні найхарактерніші тенденції розвитку людського суспільства в ХХ ст., можна без перебільшення сказати, що однією з головних була боротьба між демократією і тоталітаризмом. Хвиля встановлення тоталітарних режимів, що прокотилася багатьма європейськими країнами, найдовше затрималася на сході Європи, завдавши великих втрат людському, інтелектуальному, культурному потенціалу країни, яка донедавна звалася Радянським Союзом.

Більшість учених стверджують, що сталінізм був найсильнішим проявом тоталітарного режиму, що це «адміністративно-командна система репресивного типу», «диктатура бюрократії», «деспотично-казармений соціалізм», «авторитарно-адміністративна система».

Одна з визначальних ознак тоталітарної системи — рішуче придушення будь-якого спротиву її існуванню. Щонайменша загроза панівним іде-

ям, пануючим організаціям чи структурам, висловлена навіть у цивілізованій формі, в межах конституційних свобод і гарантій, викликала негайне реагування старанно відпрацьованого репресивного механізму. Таким чином, у тоталітарному суспільстві неминуче виникає конфлікт між свободою творчості особистості й потребами соціально-політичної системи. Цей конфлікт розв'язувався дуже просто: або особистість починає «творити» відповідно до ідеологічних настанов системи, або ж остання знищує його як митця, а здебільшого — і фізично.

Історія Радянської України перенасичена фактами геноциду проти її народу, зокрема проти найтоншого прошарку — чесно́ї, мислячої, талановитої інтелігенції, великий відсоток якого припадав на студентство. Репресії проти них мали подвійну мету: ізоляцію і подальше винищення дисидентів, а на їх прикладі — залякування всіх інших і залучення їх до «виховання нової людини» згідно з пануючою доктриною.

У західних областях України сталінські репресії відзначалися особливою жорстокістю й мали певні особливості. В місцевій інтелігенції Сталін вбачав носіїв національної свідомості і намагався вирвати з корінням саму можливість національно-визвольного руху в цьому регіоні.

Особливе місце в повоєнній кампанії приділялось ідеологічному «вихованню» західноукраїнської інтелігенції. «Ми не можемо забувати..., що з приєднанням західних областей України до складу населення республіки влилося кілька мільйонів робітників і селян, які не пройшли складного й важкого шляху боротьби за радянську владу та її зміцнення і тільки прилучаються до справи соціалістичного будівництва... Там лише починається ламання старих уявлень і виховання соціалістичного світогляду», — відзначалося в передовій статті «Більшовика України». В ній також наголошувалося, що «інтелігенція і молодь західних областей виховувалася в душі буржуазно-націоналістичної ідеології та німецької орієнтації. Більшість її чесно служить народові, перебудовує свій світогляд. Проте частина її не відмовилась від своїх поглядів і, прикриваючись маскою лояльності до радянської влади... проводить і далі націоналістичну пропаганду»¹.

Зрозуміло, що все це стосувалось і Буковини. Відразу після вигнання з краю румунсько-німецьких окупаційних військ розгорнулася запекла боротьба з «неблагонадійним» населенням, звинуваченим у співробітництві з «бандами» ОУН-УПА, у пропаганді «націоналістичних ідей», у зраді Батьківщини.

Особливого розмаху набула боротьба проти студентства буковинських вузів, зокрема Чернівецького університету, учительського та медичного інститутів. Студентів звинувачували, заарештовували, висилали на 5, 10, 15, 25 років. Ми питаємо: за що? Що від них вимагали? Відповіді на ці питання слід шукати в архівних кримінальних справах, які зберігаються в Державному архіві Служби безпеки України. Зазначимо лише,

що відбувши покарання в таборах ГУЛАГу, молоді хлопці та дівчата перетворювалися на моральних та фізичних калік. Багато з них не дожили до наших днів, так і не дізналися, що їх реабілітовано.

Сьогодні, маючи доступ до архівних джерел, ми повинні повернути репресованим, їхнім дітям та онукам чесне ім'я.

Однією з найбільш гучних на Буковині стала практично перша післявоєнна справа, за якою буквально через рік після звільнення Чернівецької області від німецько-румунських загарбників було заарештовано 18 чоловік, серед яких чотири студенти: К.Король, 1927 р.н. — студент учительського інституту, О.Кухта, 1928 р.н., О.Каплун, 1927 р.н. та В.Термен, 1927 р.н. — студенти Чернівецького університету².

31 березня 1945 р. в управління НКГБ по Чернівецькій області надійшли відомості про те, що у Садгирському районі діє антирадянська організація ОУН під керівництвом М.Козуба. Численна кількість протоколів допитів, побиття, знущання... І хоча заарештовані не визнавали своєї провини, постановою про звинувачення не заставила себе довго чекати. Всього два тижні знадобилося для винесення вироку військового трибуналу військ НКВД по Чернівецькій області: К.Король засуджений до 15 років позбавлення волі, О.Кухта, О.Каплун, В.Термен — до 10 років кожний.

У березні 1955 р. на ім'я Першого секретаря ЦК КПРС М.Хрущова надійшла скарга від Костянтина Короля, який відбував покарання в Іркутській області, яка закінчувалася криком душі автора: «...прошу не делать с меня в чем-то воображении какого-то врага советского народа и советской Родины, не оставляйте меня проклятым на старости лет отцом и матерью, а вернуть меня к им. Это одно чего осталось мне у вас попросить: свободы, жизни»... (мова оригіналу — *Авт.*)³.

Поряд з цим документом скарга батьків К.Короля Генеральному прокурору СРСР, яка вражає своїм змістом, адже її писали двоє стареньких людей. Наводимо її уривок: «...обращаемся в Вам к нашему родному отцу и самому высшему блюстителю советского закона... Мы вполне уверены в то, что Вы блюститель советских законов страны мирового пролетариата...» (мова оригіналу — *Авт.*)⁴.

Які тільки слова не знаходили люди, проте досить часто «блюстители законов» залишалися глухими. Так було і цього разу. Не почули ні самого заарештованого, ні його батьків. Нарешті у вересні 1975 р. була видана постановою Президії Чернівецького обласного суду, згідно з якою припинено справу щодо К.Короля, О.Каплуна, О.Кухти та В.Термени. Президія врахувала той факт, що «в період, коли виносилося звинувачення вони були неповнолітніми та внаслідок зміни обставин»⁵. Проте довідки про реабілітацію датовані лише 1991 роком.

Сталінська репресивна машина набирає обертів. У березні 1948 р. заарештована група студентів (14 чол.), звинувачених у приналежності до

студентської «націоналістичної» організації «Буревій». Серед них: Козьма Хобзей, 1929 р.н.; Петро Москалик, 1926 р.н.; Єлизавета Бучинська, 1927 р.н.; Онуфрій Перун, 1922 р.н.; Дмитро Семенюк, 1928 р.н.; Оріся Запаринюк, 1928 р.н. Михайло Войченко, 1925 р.н. та Катерина Григорійчук, 1929 р.н. — студенти Чернівецького університету; Петро Осадчук та Марія Дмитрук — студенти учительського інституту; Юрій Порайко, 1929 р.н.; Василь Понур, 1928 р.н. та Мирослав Пантелюк, 1926 р.н. — студенти медінституту⁶.

Чотири томи присвячені розслідуванню цієї справи: численні протоколи допитів, анкети засуджених, акти звинувачень, постанови на арешт, на здачу комсомольських квитків, постанови про направлення засуджених в особливий табір МВС СРСР, касаційні прохання, визначення військової прокуратури, листи, скарги, характеристики, довідки про реабілітацію.

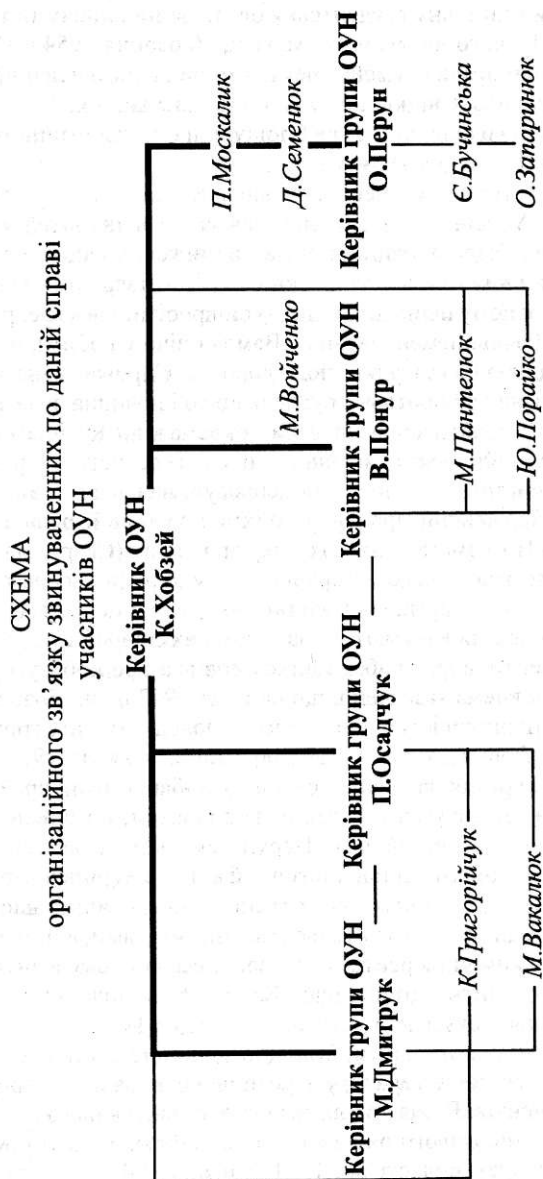
Слідчі органи, застосовуючи різноманітні форми допитів, вимагали неможливого — зізнання в неіснуючих злочинах. Була розроблена спеціальна схема організаційного зв'язку обвинувачених у цій справі учасників — членів ОУН (Див. схему)⁷.

Студенти університету визнали, що вони дійсно створили літературне товариство «Буревій», однак спецслужбами воно було визначене як «організація українських націоналістів».

Речовими доказами для звинувачення стали: «націоналістична» література «Как большевики пришли к власти», «Міжнародний огляд», календар «Молодой украинец» (1937 р. видання), блокнот з антирадянськими віршами, в яких прославлялися «січові стрільці».

У травні 1948 р. (небагато часу витратили слідчі органи на доведення звинувачення) відбувся суд. Страшний вирок: К.Хобзей, В.Понур, Ю.Порайко, Д.Семенюк, О.Перун, М.Дмитрук, М.Войченко у відповідності зі ст. 2 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 26 травня 1947 р. «Про відміну смертної кари» засуджені до 25 років позбавлення волі у таборах суворого режиму та 5 років поразення у правах; П.Москалик, Є.Бучинська, О.Запаринюк, П.Осадчук — до 10 років кожному з поразенням в правах на 5 років; М.Пантелюк — до 5 років, 3 роки поразення в правах; К.Григорійчук — до 4 років позбавлення волі. Справа М.Д.Вакалюка (інвалід Великої Вітчизняної війни, на фронті втратив ногу, нагороджений орденом Слави III ступеня та медаллю «За перемогу над Німеччиною»), який не визнав своєї вини в судовому засіданні, виділена в окреме провадження.

Значний інтерес становлять документи 4-го тому цієї справи, в якому зберігаються листи, скарги засуджених та їх батьків і відповідні матеріали, пов'язані із переглядом справ. Зрозуміло, що це стало можливим лише після смерті Й.Сталіна. Кому тільки не писали вони: Хрущову й Маленкову, Ворошилову й Генеральному прокурору СРСР... Ось деякі витяги зі скарг:

«...слідчі органи, застосовуючи нелюдський терор, намагалися штучно сколотити підпільну студентську організацію, діючи та таку, що мала зв'язок з ОУН, чого не було» (К.Хобзей, 30 серпня 1954 р.)⁸;

«...слідчі вимагали від мене брехливих свідчень, наклепів на себе, дуже сильно знущались. Свідків не було, однак засудили як зрадника Батьківщини за те, що визнав, що читав брошуру націоналістичного характеру» (Ю.Порайко, 12 грудня 1954 р.)⁹;

«... будучи студентом я негативно висловлювався про факти русифікації вищої школи України і завжди виступав за навчання дітей у школі на українській мові. Наведу один з фактів приниження національної гордості. Зайшовши за книжкою в український відділ університетської бібліотеки, де була в основному періодика, один із співробітників кафедри марксизму-ленінізму, побачивши мене заявив: «Вам тут нічого робити, Ви студент англійського відділення і забудьте сюди дорогу». Спровокована агентом група була спрямована на боротьбу з русифікацією і повинна була займатися читанням старої української літератури, зокрема книг Куліша, Огоновського, Огієнко, Смаль-Стоцького, які він приносив із секретного фонду бібліотеки... Слідчі органи сфабрикували «справу», надавши їй вигляд страшної організації. Державний прокурор Гойхман зрівняв її роль з історією виникнення ОУН і вимагав для всіх смертної кари» (Скарга написана О.Перуном українською мовою у Верховну Раду України в березні 1955 р.)¹⁰.

У відповідь на скарги, в результаті додаткової перевірки, було виявлено, що студентів спровокував один із секретних співробітників органів МГБ. Серед документів справи зберігається довідка про роботу провокатора в МГБ, в якій зокрема зазначено, що «в січні 1947 р. він брав участь у розкритті групи націоналістично настроєної молоді. Любить гроші і давав необ'єктивну інформацію, допускав провокації. У квітні 1950 р. висланий, як член сім'ї куркуля на спецпоселення у Хабаровський край»¹¹.

У наступному документі окреслені провокації, які здійснено при виявленні організації: запропонував Перуну скликати учасників майбутньої організації і сколотити націоналістичний актив в Чернівецькому університеті; заявив, що «треба створити організацію. Спочатку нас мало, однак зв'яжемося з медичним та учительським інститутами, а потім Ужгородським та Львівським університетами»; закликав випускати антирадянський журнал та виступити з доповіддю «Колоніальна політика Москви на Україні»¹². Обидва документи датовані 21 грудня 1955 р.

Враховуючи ці документи, було доведено, що студенти лише зберігали націоналістичну літературу і розповсюджували її серед незначної кількості студентів. Після розгляду протесту військового прокурора Прикарпатського військового округу на вирок військового трибуналу військ МВС Чернівецької області від 12–15 травня 1948 р. вирок К.Хобзею і його друзям було змінено, і 13 лютого 1956 р. їх «злочин» перекваліфіко-

вано, термін покарання знижено К.Хобзею до 10 років ув'язнення з поразенням у правах на три роки, всім іншим — до 5 років позбавлення волі у ВТТ без поразення у правах¹³.

З Мордовії, Новосибірської, Свердловської областей, Сиктивкара поверталися колишні студенти Буковини додому звільнені, але не реабілітовані. Де тільки не довелося побувати буковинським студентам: Воркута (спецтабір «Річлаг»), Інта «Мінлаг», Саранськ — Потьма («Дублаг»), Норильськ («Горлаг»), Колима («Береглаг»).

Цікавий з цього приводу лист О.Перуна до редакції газети «Известия», датований 19 лютого 1962 р.: «... реабілітація прийде сама по собі, так як пройде ще декілька років і всі ці Кагановичі й інші анахронізми часів культу особи будуть згадуватися як одне з самих негативних явищ світової історії»¹⁴.

У відповідь на лист Перуна була здійснена додаткова перевірка, за результатами якої Чернівецьке обласне управління КГБ склало протест у судову колегію по кримінальним справам Верховного Суду УРСР.

Паралельно з цим на ім'я Генерального прокурора СРСР була направлена довідка за підписом заступника начальника 11-го відділу 2-го Головного управління КГБ при Раді Міністрів СРСР полковника Леонова, датована 26 квітня 1962 р., в якій зокрема зазначалося: «...Находясь на учебе в ЧГУ Перун проводил среди студентов националистическую агитацию, обрабатывал их во враждебном духе. Сгруппировав вокруг себя единомышленников, создал в университете организацию украинских националистов и составил программу ее деятельности (май 1947 г.). В дальнейшем пытался установить связь с представителями Станиславского и Черновицкого «проводов» ОУН, давал по этому вопросу задания другим участникам созданной им организации, добывал националистическую литературу и распространял ее среди единомышленников.

По агентурным данным Перун в настоящее время настроен националистически. Материалов об активных враждебных проявлениях не имеется». Згадка — «настроен националистически» — мала вирішальне значення, незважаючи на те, що з місця проживання та місця роботи були представлені позитивні характеристики¹⁵.

Такою була лібералізація суспільно-політичного життя в СРСР у другій половині 50-х — на початку 60-х років. Прогнозування Перуна, тобто реабілітація здійснилася, проте звичайно, не «сама по собі», а під тиском демократичних перетворень початку 90-х років.

У висновку військової прокуратури від 7 червня 1991 р. констатувалося, що «при перегляді справи стало відомо, що молодіжна націоналістична організація «Буревій» була створена співробітниками УМГБ по Чернівецькій області з провокаційною метою ознайомлення «членів» цієї організації, засуджених по справі, з деякими книгами та брошурами націоналіс-

тичного характеру, що не має складу злочину. При проведенні слідства допускались порушення, застосування незаконних методів. У справі відсутні докази активної допомоги з боку К.Хобзея «бандитам» ОУН-УПА. У відповідності із ст. 1 і 7 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» всіх репресованих по «кримінальній» справі № 2346 реабілітувати з поверненням конфіскованого майна»¹⁶.

Зовсім недавно мені довелося ознайомитися з досить цікавим документом. Це спогади мешканця Києва М.Барбона, колишнього в'язня Норильського 2-го політтабору «Каеркан», який розташовувався між м. Норильськом та портом Дудінкою. В одній із вугільних шахт працював бригадиром уже згадуваний вище колишній студент університету М.Войченко. Саме йому належать слова «людину творить не буття, а вона лишається такою, як є».

Ці слова згадує у «Архіпелазі ГУЛАГ» О.Солженіцин¹⁷. Це була начитана й розумна людина з великим життєвим досвідом, прекрасний художник. Він був ініціатором переведення із штрафної бригади до своєї професора Михайла Антоновича, онука відомого українського історика, професора Київського університету св. Володимира Володимира Антоновича, сина члена ЦР, активного діяча національного відродження Дмитра Антоновича. Войченко разом з ним їв і спав, щедро ділився всім, що міг у табірних умовах дістати як бригадир і художник, чим міг підтримував видатну людину з відомим ім'ям. Такими були буковинські студенти, які у складних умовах табірного життя єдналися і продовжували боротьбу з радянським режимом. Проте у 1954 р. бригадира Войченка як «українського націоналіста» перевели у штрафний Норильський табір «Купець». Так розійшлися шляхи двох представників української національної еліти — буковинського студента і провідного українського науковця.

Більше тисячі сторінок зосереджено у трьох томах кримінальної справи по Салію Ігорю, за якою проходило ще шестеро студентів: вже згадуваний І.Салій, 1931 р.н., О.Аронєць, 1930 р.н., В.Попович, 1929 р.н., Я.Кіцул, 1929 р.н., М.Нижник, 1928 р.н. — студенти університету, О.Григорчук, 1931 р.н. — студентка медичного інституту, М.Малюк, 1928 р.н. — студентка учительського інституту.

І знову численні протоколи допитів, різноманітні постанови та акти, довідки та касаційні скарги. Їх було звинувачено у зберіганні літератури «націоналістичного» характеру (зокрема, «Малі історії України», 1941 року видання, Кобзаря» в націоналістичній обробці 1941 року, видавництва «Прибой», зошитів з віршами націоналістичного змісту); святкуючи старий новий рік співали коляду «Бог вічний народився» та «Нова радість стала», яку закінчили словами «Щоб бог дав свободу Україні...»¹⁸.

На думку слідчих органів, звинувачення досить «серйозні» і тому ще серйозніші покарання: у липні 1949 р. І.Салія, О.Аронця, Я.Кіцула, М.Ма-

люк, О.Григорчук засуджено на 25 років позбавлення волі та 5 років позбавлення у правах, В.Поповича — відповідно на 10 та 5 років, М.Нижи́нка на 5 та 3 роки.

Цікавим документом був акт, який додавався до постанови на арешт О.Григорчук. У ньому зокрема зазначалося, що «ще у 1944–1945 рр., навчаючись у Снятинській школі, поширювала серед учнів антирадянські листівки, займалася дискредитацією викладачів зі східних областей, називаючи їх «ободраними советами», співала націоналістичні пісні, поширювала думки про війну СРСР та США»¹⁹. Справжній «ворог народу». Проте слід додати, що цьому ворогу було всього тринадцять років. Коментарі, як кажуть, зайві.

Відбулося декілька переглядів справи. І нарешті 27 жовтня 1955 р. було прийнято постанову про припинення кримінальної справи і звинувачених звільнено з-під варті. Остання у справі заява-скарга О.Григорчук-Кугутяк про реабілітацію, датована 8 квітня 1991 р., у якій, зокрема, зазначено: «... як тяжко працювала, але була випущена зі справкою, як тимчасово затримана. Після переписки з Москвою відновлена на навчання у медінститут. Однак в інституті не збереглася ця справка, де написано, що незаконно репресована. Крім того конфісковано багато особистого майна, а також відчислені на мою долю з батьківського майна — свиня, корова, кінь, збіжжя... Безумовно, морального ушкодження, поневірянь і приниження, які були мені заподіяні за всі роки мого ув'язнення ніякими матеріальними відшкодуваннями не повернути...»²⁰. Всі заарештовані по даній справі реабілітовані у 1991 р.

Трагічно склалася доля студента філологічного факультету Чернівецького університету Івана Даниша, 1927 р.н. У лютому 1948 р. у Даниша була вилучена так звана «націоналістична» книга М.Возняка «Історія української літератури», видана Львівською «Просвітою» у 1920 р., за зберігання якої він був заарештований. І розпочалися нескінченні допити: де взяв і як міг читати книгу націоналістичного змісту з епіграфом на першій сторінці: «Славний пам'яті невмирущих борців за з'єднану, вільну, самостійну Україну». Спеціальна комісія з фахівців філологів склала акт про шкідливість книги М.Возняка²¹. До речі, сьогодні цією монографією користуються студенти-філологи, вивчаючи українську літературу.

Незважаючи на те, що Даниш хворів на закриту форму туберкульозу легенів, його було засуджено до 10 років позбавлення волі і направлено в особливий табір МВС як соціальнонебезпечну особу. В липні 1948 р. було прийнято постанову прокуратури СРСР про перекваліфікування звинувачення І.Даниша до 5 років за антирадянську агітацію. Не судилося молодому хлопцеві дожити до наших днів. 9 травня 1951 р. він помер у місцях позбавлення волі, так і не довідавшись, що йому повернуто честь і гідність людини. Лише в травні 1992 р., через 41 рік після смерті І.Даниша було реабілітовано.

Доля жорстоко обійшлася з двома студентками біологічного факультету, землячками Іванною Гавукою та Любов'ю Дудківською. Восени 1945 р. вони стали студентками біологічного факультету Чернівецького університету.

Здавалося б, все погане позаду, тепер основне — навчання, але не так сталося, як гадалося. В січні 1949 р. дівчат заарештували. Більше двадцяти плутаних і страшних допитів і, зрозуміло, мети досягнуто — дівчата «зізналися». Але в чому? В Чернівцях на квартирі, де вони проживали, відбулося дві вечірки: в травні 1948 р. — день народження Іванни і в грудні того ж року — день «Андрія». Все звелося до виконання на вечірці пісні націоналістичного змісту «Засіяло сонце золоте».

Аналізуючи протоколи допитів, можна простежити, як майстерно їх фабрикували, повертали в необхідне для себе русло. Зрозуміло, що до пісні додалися всі неіснуючі гріхи: причетність дівчат до ОУН (Дудківська навіть «зізналася», що до липня 1944 р. була заступником керівника районного проводу ОУН Кутського району Станіславської області, хоча в цей період перебувала на роботі у Німеччині).

Вирок не забарився, і 5 травня 1949 р. доля дівчат вирішена одним розчерком пера: по 25 років кожній! У січні 1951 р. Дудківська написала скаргу, проте міра покарання залишилась без змін. У вересні 1954 р. Гавука звертається з листом-проханням про помилування, адресованим на ім'я Ворошилова, в якому зазначає, що «вчилася в університеті на «відмінно», з третього курсу займалася науковими дослідженнями з фізіології, отримувала підвищену стипендію»²².

Після перегляду їх справи в січні 1955 р. було прийнято протест прокурора і міру покарання зменшено: Дудківській — до фактично відбутого терміну, Гавуці — до п'яти років. Як і в попередніх справах, реабілітацію їм принесли лише бурхливі зміни в житті країни в 1991 р.

У травні 1951 р. на ім'я начальника управління МГБ по Чернівецькій області надійшов анонімний лист. У конверті кілька рукописів антирадянського націоналістичного змісту, які починалися словами «Гей, у лузі червона калина похилилася...», «Світить місяць за горами...», «Ви хлопці, не сумуйте...», «О, мати, закута в кайдани». Акт експертизи засвідчив, що належали ці рукописи студентці III курсу Чернівецького медичного інституту Дарії Мосендз.

Арешт, допити, допити, допити... Під час обшуку були знайдені вірші, які Дарія присвятила знайомому Олегу Дольницькому:

*«Олег! Пам'ятай,
Люби все, що любові гідне,
А все, що погане понехай.
Душу май, мов небо погідне,
За Україну життя віддай!»²³.*

21 грудня 1951 р. пролунав вирок суду: 10 років позбавлення волі без конфіскації майна, адже воно відсутнє...

Дівчина відбувала покарання в таборах у м.Омську, пізніше у Кемеровській області, с. Суслово, звідки й повернулася додому. Роки заслання не минули даремно. Дарія Степанівна інвалід I групи, прикута до ліжка...

Незважаючи на певну лібералізацію суспільно-політичного життя, перегляд справ, перекваліфікацію вироків, реабілітацію окремих так званих політичних в'язнів, арешти продовжувались.

У квітні 1958 р. був заарештований студент IV курсу Чернівецького університету Василь Дідух, 1937 р.н., уродженець с. Любківці Станіславської області. Його звинувачено у написанні антирадянських віршів націоналістичного змісту та розповсюдженні їх серед студентів, читанні та зберіганні націоналістичної літератури. Зокрема, при обшуку на квартирі, де проживав Дідух було знайдено журнал «Золотий колос», який видавався у Львові у 30-х роках та зошит з віршами, в яких він закликає до боротьби за самостійність України²⁴.

Зрозуміло, що таких віршів пробачити йому радянська влада не могла і, як результат, В.Дідуха було засуджено до трьох років позбавлення волі. Реабілітований же він у 1991 р.

Наведені факти — це тільки декілька прикладів ставлення сталінського керівництва до молодшого покоління української інтелігенції Буковини. Політика сталінського тоталітарного режиму, підвалини якої було закладено тут ще в 1940 р., залишалася незмінною, а, можливо, ще більш жорстокою у повоєнний час. Характерними були політична недовіра до місцевого студентства, систематичні кампанії щодо ідеологічного «виховання», пошуки українських «буржуазних націоналістів», що й спричиняло масові репресії серед молоді краю.

Подібних справ, у яких відбилася трагічна доля сотень юнаків та дівчат — студентів чернівецьких вузів, зберігається у Державному архіві СБУ (м. Чернівці) ще чимало. Проте й розглянуті матеріали переконливо свідчать, що сталінсько-більшовицький режим жорстоко карав нашу молодь лише за те, що вона була українською, любила рідне слово, рідну книгу, любила Україну. Для «визволителів» уже це було тяжким злочином, за який 17–20-річним «давали» по 25 років каторги, тобто більше, ніж вони прожили на світі.

Репресії проти студентів чернівецьких вузів мали ще один — довготривалий — наслідок; ці заклади перетворилися на «кузні радянських кадрів», слухняних виконавців партійних настанов. Плоди такої політики в галузі вищої школи наше суспільство пожинає й сьогодні.

Примітки

- ¹ До кінця ліквідувати буржуазно-націоналістичні перекручення історії України // *Більшовик України*. — 1947. — № 8. — С. 9.
- ² Державний архів Служби безпеки України, Чернівці (Далі ДА СБУ, Чернівці). — Спр. П-7629. — Т. 1. — Арк. 133.
- ³ Там само. — Т. 2. — Арк. 319.
- ⁴ Там само. — Арк. 331.
- ⁵ Там само. — Т. 3. — Арк. 104.
- ⁶ Там само. — Спр. П-5032. — Т. 1. — Арк. 4-6.
- ⁷ Там само. — Арк. 12.
- ⁸ Там само. — Т. 4. — Арк. 79.
- ⁹ Там само. — Арк. 84.
- ¹⁰ Там само. — Арк. 100.
- ¹¹ Там само. — Арк. 318-319.
- ¹² Там само. — Арк. 334.
- ¹³ Там само. — Арк. 340.
- ¹⁴ Там само. — Арк. 320.
- ¹⁵ Там само. — Арк. 315.
- ¹⁶ Там само. — Арк. 360.
- ¹⁷ Барбон М. У Норильському концтаборі // *Український історичний журнал*. — 1995. — № 5. — С. 134-135.
- ¹⁸ ДА СБУ, Чернівці. — Спр. 1506. — Т. 2. — Арк. 103.
- ¹⁹ Там само. — Т. 1. — Арк. 235.
- ²⁰ Там само. — Т. 3. — Арк. 301.
- ²¹ Там само. — Спр. П-6070. — Арк. 87.
- ²² Там само. — Спр. П-5905. — Арк. 220.
- ²³ Там само. — Спр. П-4949. — Арк. 34.
- ²⁴ Там само. — Спр. П-5023. — Арк. 28.